

תמונת מצב חברתית

2004

ד"ר שלמה סבירסקי
אתי קונור-אטיאס

א ד ו ה א כ ר מ
C E N T E R

INFORMATION ON EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISRAEL
מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל
מרכז "אדוה" - מידע על השוויון והצדקה החברתית בישראל

מרכז אדוה

צוות

מנהלת: גב' ברברה סבירסקי
מנהל אקדמי: ד"ר שלמה סבירסקי
רכזת מחקר: גב' אתי קונור-אטיאס
כלכלן: מר איתי שורץ
מנהלת הדרכה וקשרי חוץ: גב' נטע סילוני
רכזת פיתוח משאבים: גב' קטי רון
רכזת מינהל: גב' יעל אייזנברג

הוועד המנהל

ד"ר יוסי דהאן, יו"ר
גב' גילברט פינקל (מ.א.), גזברית
ד"ר איסמעיל אבו-סעד
ד"ר ניצה ברקוביץ
ד"ר יוסי יונה
פרופ' אורן יפתחאל
פרופ' יוברט לו-יון
ד"ר ריקי סויה
ד"ר יצחק ספורטא
ד"ר דני פילק
ד"ר רחל קלוש
ד"ר אורי רם

ועדת הביקורת

עו"ד עובדיה גולסטני
עו"ד דורי ספיבק

דו"ח זה הוכן הודות לסיוע של

The Ford Foundation
Heinrich Boell Foundation
MAZON: A Jewish Response to Hunger

מרכז אדוה נתמך על-ידי

הקרן החדשה לישראל
The Naomi and Nehemia Cohen Foundation
The Jacob and Hilda Blaustein Foundation
Richard and Rhoda Goldman Fund
Mr Howard Horowitz and Ms. Alisse Waterston
Levi Lassen Foundation
Middle East Peace Dialogue Network/Richard Goodwin
National Council of Jewish Women
The Rich Foundation
US-Israel Women to Women

תוכן העניינים

- 5 צמיחה כלכלית: בישראל ובעולם
- 6 צמיחה כלכלית ואי שוויון: הצמיחה אינה מיטיבה עם כולם
- 7 צמיחה כלכלית ואי שוויון: רק חלק מהמשק צמח מאוד
- 8 צמיחה כלכלית ואי שוויון: ההשקעות מתרכזות בחלק מענפי המשק
- 9 צמיחה כלכלית ואי שוויון: השכר בענפי ההיי-טק גבוה יותר
- 10 צמיחה כלכלית ואי שוויון: העשירון העליון הגדיל את חלקו בעוגת ההכנסות
- 11 צמיחה כלכלית ואי שוויון: חלקו של כל עשירון בעוגת ההכנסות
- 12 הצטמקותו של הרובד הבינוני בישראל 1988–2002
- 13 הצטמקות חלקו של הרובד הבינוני בעוגת ההכנסות 1988–2002
- 14 אי שוויון: לפי עדה ולאום
- 15 אי שוויון: גברים ונשים
- 16 אי שוויון: הקפיצה בהכנסות המנהלים הבכירים
- 17 אי שוויון: מדיניות ההטבות למעסיקים
- 18 אי שוויון: רוב הישראלים משתכרים פחות מהשכר הממוצע
- 19 אי שוויון: שוק העבודה אינו מבטיח מפני עוני
- 20 אי שוויון: מפת האבטלה
- 21 מערכת החינוך: יותר ממחצית בני/ות הנוער אינם זכאים לתעודת בגרות
- 22 השכלה גבוהה: היבטים של אי שוויון
- 24 השכלה גבוהה: אי שוויון בין יישובים
- 26 מערכת הבריאות: שחיקה במימון הציבורי ועלייה בתשלומי חולים
- 27 מערכת הבריאות: גידול בהוצאה הפרטית
- 28 מערכת הבריאות: גידול בהוצאה על ביטוחי בריאות משלימים ועל ביטוחי בריאות פרטיים
- 29 ערעור מערכת הפנסיה – וגידול באי שוויון
- 30 פנסיה: אי שוויון גם בדור הבא של הקשישים

החברת תמונת מצב חברתית 2004 מציגה מגמות חברתיות וכלכליות מרכזיות בישראל בעת האחרונה.

בשני העשורים האחרונים ידעה ישראל שנים של צמיחה כלכלית גדולה, והיא הצטרפה לקבוצת הארצות המפותחות בעולם, במונחים של תוצר לנפש. במחצית השנייה של שנות ה-90 הואט קצב הצמיחה; עם פריצת האינתיפאדה השנייה נבלמה הצמיחה לחלוטין ואף נרשמה נסיגה בהיקף הפעילות הכלכלית. בתחילה, האינתיפאדה באה יד ביד עם מיתון כלכלי עולמי; אולם, בעוד שארצות המערב שבו לצמוח עד מהרה, וכך גם כמה מן הבולטות שבארצות אסיה ואמריקה הלטינית, ישראל נותרה שקועה במיתון עמוק בשל התמשכות העימות האלים, שהתנהל ללא ניסיון של ממש להגיע לפתרון מדיני. בתחילת השנה הנוכחית, 2004, נרשמו שיעורי צמיחה סבירים, אולם במחצית השנייה של השנה יש שוב סימנים של בלימה.

בתקופות שבהן ידעה ישראל צמיחה, הצמיחה היתה בלתי מאוזנת: ישנם ענפים, ובראשם ענפי ההיי-טק, שצמחו מאוד, משכו אליהם חלק גדול מן ההשקעות ותיגמלו את עובדיהם בנדיבות; לעומת זאת, ענפים רבים צמחו, אם בכלל, בשיעורים נמוכים, לא משכו אליהם השקעות ותיגמלו את עובדיהם ברמה מינימלית. כתוצאה מכך, פירות הצמיחה התחלקו באופן לא שוויוני: שכבה דקה, יחסית, של ישראלים ידעה גידול בהכנסות וברמת החיים, בעוד שמרבית הישראלים נהנו מן הצמיחה הרבה פחות; חלקם אף חווה נסיגה יחסית ברמת החיים.

בתקופת האינתיפאדה הנוכחית החריפו המגמות הללו, על רקע הצטמקות הפעילות הכלכלית. האבטלה הגדולה, הקיצוצים התקציביים והפגיעות ברשת הביטחון הסוציאלי הגדילו את האי שוויון והרחיבו את שורות העניים.

תמונת מצב זו מעידה על הצורך במדיניות שתעודד צמיחה בכל חלקי הארץ והחברה, תמתן את הירידה ברמת החיים ולא תפגע במערכות הציבוריות האמונות על העלאת יכולותיהם של כלל הישראלים, כדוגמת מערכות החינוך וההשכלה הגבוהה. אלא שהממשלה דווקא חותרת לצמצם את תחומי הפעילות והאחריות שלה, מורידה מסים לעשירונים העליונים, מקצצת בתקציביה ותולה את כל תקוותיה לשיפור במגזר העסקי. בהצעת התקציב לשנת 2005 כותב משרד האוצר כי "רק באמצעות צמיחה עקבית של 4% לפחות, מדי שנה עד סוף העשור, תוכל ישראל לסגור את הפיגור בהכנסה לנפש בינה לבין מדינות ה-OECD; לצמצם את הפערים החברתיים; ולחולל את השיפור החברתי המשמעותי ביותר – המעבר מאבטלה לעבודה".

הנתונים המוצגים במסמך זה מראים, כי הממשלה נאחזת בתקוות שווא: גם בשנים שבהן נרשמו בישראל שיעורי צמיחה גבוהים יותר מ-4%, האי שוויון לא הצטמצם וזאת, כאמור, כיוון שתהליך הצמיחה התרכז במגזר מצומצם ביותר של החברה הישראלית. הצמיחה, אם היא מונחית אך ורק על פי שיקוליו של המגזר העסקי, תתרכז בעיקר בענפים הרווחיים ביותר ובעיקר במרכז הארץ. תפקידה של הממשלה הוא לעודד צמיחה בכל חלקי הארץ ובכל חלקי החברה ולהשתמש בפירות הצמיחה על מנת להעניק לכלל הישראלים את הכלים הדרושים כדי להצטרף אל המגזרים הצומחים.

צמיחה כלכלית: בישראל ובעולם

בשני העשורים האחרונים צמח המשק הישראלי מאוד, וישראל הצטרפה אל קבוצת הארצות בעלות תוצר לנפש גבוה.

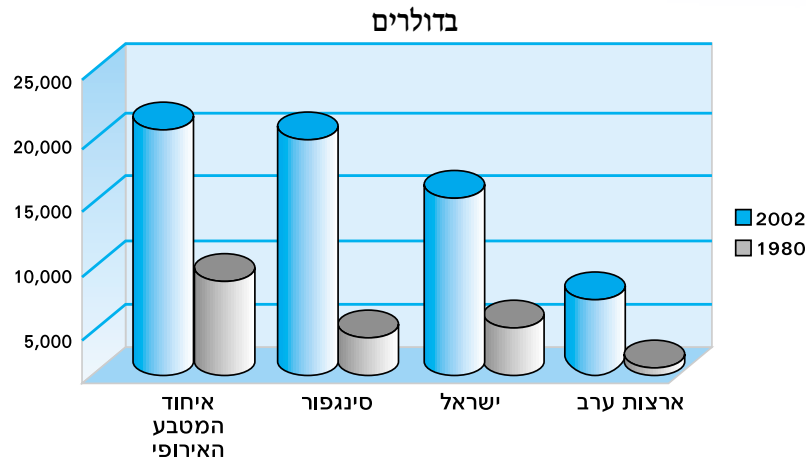
המדד המקובל לצמיחה הוא הגידול בתוצר המקומי הגולמי (תמ"ג) לנפש; דהיינו, סך הסחורות והשירותים שנוצרו במהלך שנה נתונה בתחומי המדינה, מחולק במספר התושבים. הבנק העולמי מספק נתונים על צמיחה בארצות השונות, עד 2002.

ב-1980 היה התמ"ג לנפש בישראל 5,612 דולר; ב-2002 הוא עלה ל-15,710 דולר. ב-2000 היה התמ"ג לנפש בישראל גבוה עוד יותר - 17,804 דולר; אלא שהאינפיצציה הביאה למיתון כבד, שבמהלכו ירד התמ"ג לנפש בשלוש שנים רצופות, 2000-2003. ב-2003, התמ"ג לנפש של ישראל עמד על 16,500 דולר.

התמ"ג לנפש של ישראל מציב אותה אמנם בקבוצת הארצות המפותחות, אך הוא עדיין נמוך מזה של ארצות איחוד המטבע האירופי, אליהן אנו שואפים להידמות. הוא נמוך גם מזה של סינגפור, שב-1980 היתה בעלת תמ"ג לנפש נמוך מזה של ישראל.

אצל שכנותינו, מצרים, סוריה וירדן, נרשמה בשני העשורים האחרונים הכפלה של התמ"ג לנפש - אך הוא עדיין נמוך מאוד בהשוואה לישראל, לסינגפור ולאיחוד האירופי.

תמ"ג לנפש, בישראל ובעולם, 1980 ו-2002

איחוד המטבע האירופי	סינגפור	ישראל	ארצות ערב	
9,381	4,883	5,612	771	1980
21,763	20,707	15,710	1,354	2002

הערות:

1. ארצות ערב - מצרים, ירדן וסוריה.
2. הנתון המעודכן ביותר של הבנק העולמי הוא לשנת 2002.

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך The World Bank, World Development Indicators, 2004, tables 2.1, 4.2

צמיחה כלכלית ואי שוויון: הצמיחה אינה מיטיבה עם כולם

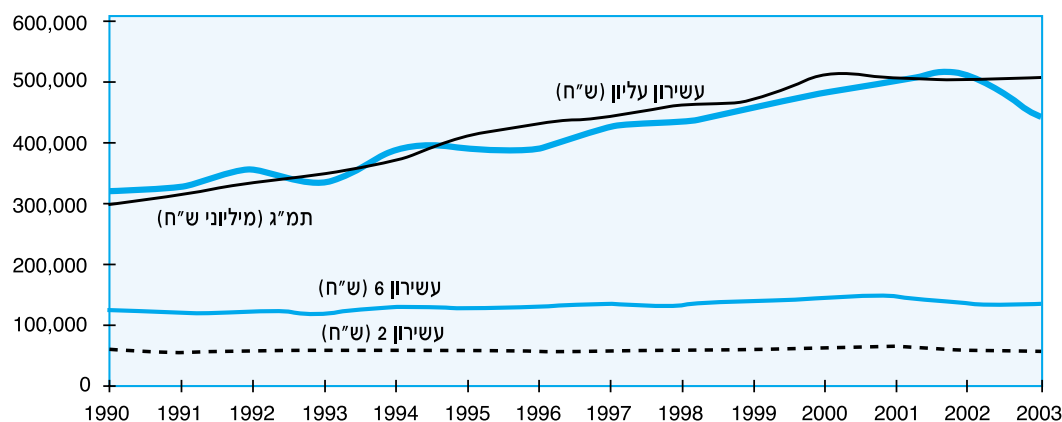
צמיחה כלכלית, כשלעצמה, אין בה כדי להבטיח כי לכולם יהיה טוב יותר, ובוודאי שאין בה כדי להבטיח כי לכולם יהיה טוב במידה שווה.

בעשור של שנות ה-90, בעת שהמשק הישראלי צמח מאוד, פירות הצמיחה התחלקו באופן לא שוויוני: בעוד שההכנסות של העשירון העליון עלו בקו מקביל לקו הצמיחה, ההכנסות של העשירונים האמצעיים והנמוכים השתנו אך במעט.

הכנסותיו של העשירון העליון המשיכו לגדול גם בשנים הראשונות של האינתיפאדה, 2001 ו-2002, שנים שבהן שכבות רחבות חוו ירידה ברמת החיים. בשנה השלישית של האינתיפאדה, 2003, ניכרה לראשונה ירידה, אמנם קטנה, בהכנסותיו של העשירון העליון.

תמ"ג והכנסה שנתית למשק בית בישראל, 1990-2003

משקי בית בעשירונים נבחרים
במחירי 2003

הערות:

1. ההכנסה למשק בית היא הכנסה שנתית ברוטו למשק בית.
2. יש לשים לב לכך שהתמ"ג נמדד במיליוני ש"ח, בעוד שההכנסה למשק בית נמדדת בש"ח. בתרשים, קו התמ"ג וקו ההכנסה של העשירון העליון חופפים, אך התמ"ג אינו זהה להכנסת העשירון העליון, שכן מדובר ביחידות מדידה שונות.
3. בדרך-כלל נוהגים להציג את התוצר הגולמי לנפש, ולא את התוצר הכללי (כך עשינו גם אננו, בעמוד הקודם). כאן בחרנו להציג את התוצר הכללי, כדי להמחיש את החפיפה שבין הצמיחה של המשק ובין הגידול בהכנסות של העשירון העליון.
4. נתוני ההכנסות שבהם אנו משתמשים בעמוד זה ובעמוד הבא לקוחים מסקר הכנסות משקי הבית, שנערך אחת לשנה על ידי הלמ"ס. הלמ"ס מבקש מראשי משקי הבית כי ידווחו על הכנסותיהם מכל המקורות - שכר, קצבאות, הון, גז'ין וכיו"ב; אלא שבפועל, הסכומים המדווחים קרובים להכנסות משכר ומקצבאות בלבד, כפי שניתן ללמוד מנתונים על שכר המדווחים על ידי מינהל הכנסות המדינה במשרד האוצר. הפרש בין הסכום המדווח לסוקרי הלמ"ס ובין ההכנסות בפועל של משקי הבית, מכל המקורות, בולט במיוחד, כמובן, במקרה של העשירון העליון: אילו דיווחו משקי הבית בעשירון זה על מלוא הכנסותיהם מכל המקורות, היו הפערים המדווחים בעמוד זה ובעמוד הבא גדולים עוד יותר.

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן הלמ"ס), *שנתון סטטיסטי לישראל*, שנים שונות; הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות; הנתון לשנת 2003 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

צמיחה כלכלית ואי שוויון: רק חלק מהמשק צמח מאוד

מדוע הצמיחה אינה מיטיבה עם כולם באותה מידה? בראש ובראשונה, משום שלא כל חלקי המשק צומחים באותה מידה. המדד המקובל של צמיחה, התמ"ג, הוא ממוצע, ובתור שכזה הוא מסתיר תמונה מורכבת יותר, שבה יש ענפים הצומחים בקצב מהיר וענפים שקצב צמיחתם איטי. הנה מה שקרה בישראל מאז 1995, לפי נתוני הלמ"ס (בחרנו בתקופה זו מאחר שבאותה שנה שינתה הלמ"ס את הגדרות ענפי המשק):

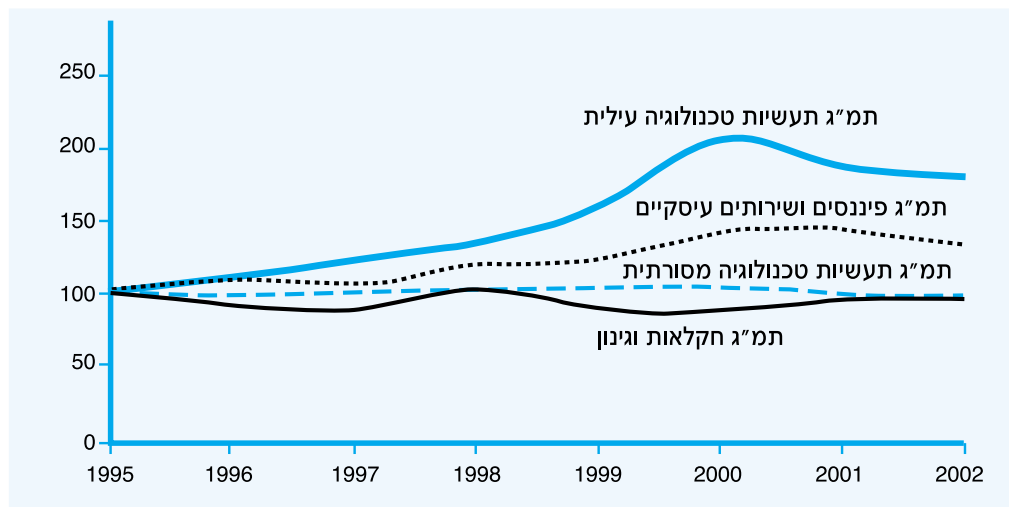
שיעור הצמיחה הגבוה ביותר נרשם בתעשיות הטכנולוגיה העילית, המוכרות בשמן האמריקני, היי-טק (רכיבים אלקטרוניים, תרופות, ציוד מדעי ורפואי, ציוד תקשורת). בין 1995 ל-2000 עלה התוצר של ענף זה ביותר מ-100%. בתקופת האינתיפאדה ירד התוצר שלהן ב-25% לעומת השיא של שנת 2000. מנתונים חלקיים של הלמ"ס לשנת 2004 מתברר כי בשנה זו שבו תעשיות אלה לצמח.

ענף נוסף שצמח בשיעור גבוה הוא ענף הפיננסים והשירותים העיסקיים (בנקים, ביטוח, קופות גמל, נכסי דלא ניידים). בין 1995 ל-2001 גדל התוצר של ענף זה בשיעור של 50%. האינתיפאדה הורידה את תוצר הענף בשיעור נמוך, יחסית.

ומה צמח בשיעור נמוך? התעשיות המסורתיות (מזון, טקסטיל, דפוס ועוד); כאן נרשם בין השנים 1995-2000 גידול של 10% בלבד בתוצר. כך גם בענף החקלאות, שתוצרו ירד באותן שנים בכ-8%. בשנת 2002, לאחר גידול-מה, תוצר החקלאות היה דומה לזה של 1995.

תמ"ג לפי ענפי משנה נבחרים, 1995-2002

מדד 1995=100

הערה: תעשיית טכנולוגיה עילית כוללת את ענפי אלקטרוניקה, כלי טיס ותרופות; תעשיית טכנולוגיה מסורתית כוללת ענפי מזון, משקאות וטבק, טקסטיל, הלבשה, מוצרי עור, נייר, דפוס, עץ ומוצרי (הלמ"ס) מדי תעשייה, סיכומים שנתיים 2002, ספטמבר 2003). פיננסים ושירותים עיסקיים כולל בנקים, חברות ביטוח, קופות גמל, שרותי מחשוב ונכסי דלא ניידים (הלמ"ס, סקר כוח אדם 2002, אפריל 2004).

מקורות: הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, שנים שונות; נתונים שהתקבלו מגף חשבונות לאומיים בלמ"ס.

צמיחה כלכלית ואי שוויון: ההשקעות מתרכזות בחלק מענפי המשק

מדוע הצמיחה שונה מענף לענף? בין השאר, משום שכספי ההשקעות מופנים בדרך כלל אל הענפים הנחשבים לרווחיים ביותר. בהיעדר מדיניות ממשלתית המעודדת השקעות במגוון של ענפים ובכל רחבי הארץ, ההשקעות מתרכזות במספר קטן של מוקדים כלכליים.

נתונים של בנק ישראל מעלים, כי בשנים 1994–2003, ענף האלקטרוניקה משך את כמות ההשקעות הגדולה ביותר במשק הישראלי. ההשקעה בענף זה גדלה מדי שנה בשיעור ממוצע של 20% לערך, כולל בשנות האינפיצאציה. ב-2003, מלאי ההון בענף זה היה גדול פי שלושה לערך ממה שהיה ב-1994.

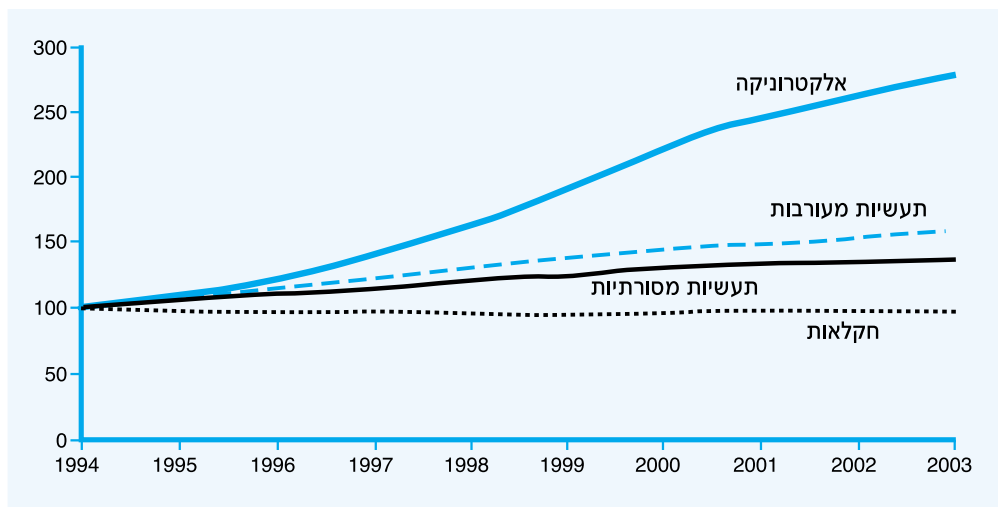
בענפים אחרים, ההשקעות היו נמוכות יותר. בענף התעשיות המעורבות (הכולל מפעלי כימיה ונפט, כרייה וחציבה, פלסטיק וגומי, מכונות וציוד, כלי הובלה, תכשיטים וחפצי חן), ההשקעות גדלו בשיעור שנתי ממוצע של 8% לערך; בשנות האינפיצאציה, גדל קצב ההשקעות בשיעור של 5% בשנה.

בתעשיות המסורתיות (הכוללות מזון, טקסטיל, דפוס, עור, מתכת, מנועים ומינרלים אל-מתכתיים), קצב ההשקעות היה נמוך עוד יותר – גידול שנתי ממוצע של כ-5%, לערך, בין השנים 1994–2000, ובלימה בהשקעות בשנות האינפיצאציה.

בענף החקלאות לא היה גידול בהשקעות: מלאי ההון ב-2003 היה דומה לזה של 1994. התרשים שלהלן מציג את נתוני ההשקעות, באמצעות שיעורי השינוי במלאי ההון בכל ענף.

מלאי ההון הגולמי בענפים כלכליים נבחרים, 1994–2003

מדד 1994=100

הערות:

1. מלאי ההון - סך ההוצאות של מפעלים, ממשלה ומוסדות ללא כוונת רווח על נכסים קבועים לשימוש ארוך, עבודות בנייה בתהליך, השקעות במכונות, בציוד ובכלי תחבורה.
2. ענף התעשיות המעורבות על-פי בנק ישראל כולל את התעשיות המסווגות כמעורבות עילית ומעורבות מסורתית בלמ"ס. אולם, בנק ישראל מסווג את תעשיית המתכת, המנועים והמינרלים האל-מתכתיים כתעשייה מסורתית בעוד שאצל הלמ"ס תעשיות אלו מסווגות כמעורבות עלית ו/או ומעורבות מסורתית.

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך בנק ישראל, מחלקת המחקר, דין וחשבון לשנת 2003.

צמיחה כלכלית ואי שוויון: השכר בענפי ההיי-טק גבוה יותר

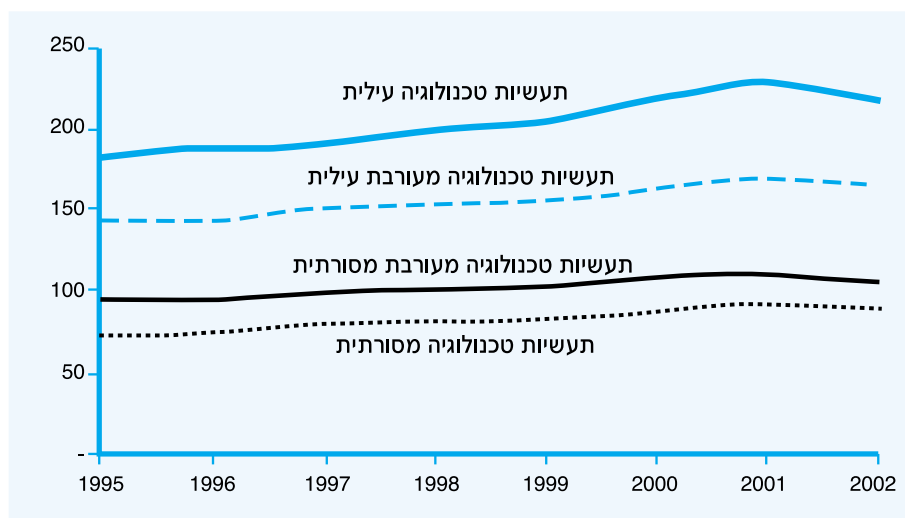
מדוע פירות הצמיחה מתחלקים באופן בלתי שווה? בין השאר, משום שבענפים הצומחים במהירות והמושכים אליהם השקעות גבוהות, שכר העובדים והעובדות גבוה יותר מאשר בענפים שצמיחתם איטית וההשקעות בהם נמוכות יותר.

הנתונים בתרשים שלהלן מתייחסים אך ורק לענפי התעשייה, שהלמ"ס מחלקת אותם לארבע קבוצות: תעשיית טכנולוגיה עלית, תעשיית טכנולוגיה מעורבת עלית, תעשיית טכנולוגיה מעורבת מסורתית ותעשיית טכנולוגיה מסורתית (להגדרת הענפים, ר' הערה בתחתית הלוח שלהלן).

ניתן לראות, כי השכר הגבוה ביותר הוא בתעשיות הטכנולוגיה העילית: עלות השכר השנתית הממוצעת של שכירים בתעשיות אלה עמדה בשנת 2002 על 219 אלף ₪ (עלות השכר כוללת את השכר ברוטו של העובד, את ההטבות הסוציאליות ואת המסים שהמעסיק משלם על שכר העובדים). סכום זה היה גבוה פי 1.3 מעלות השכר בתעשיית הטכנולוגיה המעורבת עילית, פי 2 מעלות השכר בתעשיית הטכנולוגיה המעורבת מסורתית ופי 2.4 מעלות השכר בתעשיית הטכנולוגיה המסורתית.

עלות העבודה של שכירים, לפי ענפי תעשייה, 1995–2002

באלפי ₪, מחירי 2003

הערות:

1. חישוב מספר השכירים נעשה על בסיס ממוצע חודשי. הנתונים אינם כוללים שכירים שהועסקו באמצעות חברות כוח אדם.
2. עלות העבודה כוללת, בנוסף לשכר העבודה ולמשכורת של השכירים, גם הוצאות עבודה נוספות, כגון חלקו של המעביד בתשלומים לביטוח הלאומי, קרנות השתלמות, קרנות תגמולים, פיצויים על חשבון המפעל, הסעת עובדים והחזקת מזון.
3. ענפי תעשייה לפי עצמת טכנולוגיה - תעשיות הטכנולוגיה העילית כוללות ענפי אלקטרוניקה, כלי טיס ותרופות. תעשיות טכנולוגיה מעורבת-עילית כוללות ענפי כימיה (ללא ענף התרופות), מכונות, ציוד חשמלי וכלי הובלה (ללא ענף הטיס). תעשיות טכנולוגיה מעורבת-מסורתית כוללות ענפי כרייה וחציבה, מינרלים אל-מתכתיים, גומי ופולסטיק, מתכת בסיסית ומוצרי מתכת. תעשיות טכנולוגיה מסורתית כוללות ענפי מזון, משקאות וטבק, טקסטיל, הלבשה, מוצרי עור, נייר, דפוס, עץ ומוצרי (הלמ"ס, מדדי תעשייה, סיכומים שנתיים 2002, ספטמבר 2003).

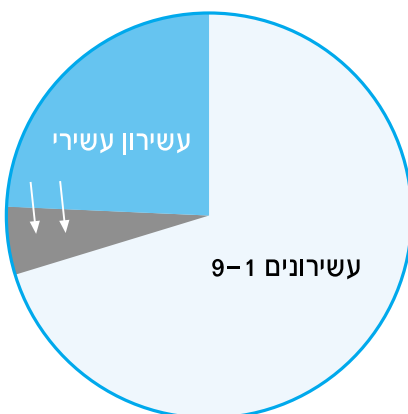
מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקרי תעשייה, שנים שונות; הלמ"ס, מדדי תעשייה סיכומים שנתיים, שנים שונות.

צמיחה כלכלית ואי שוויון: העשירון העליון הגדיל את חלקו בעוגת ההכנסות

כאשר הצמיחה, ההשקעות והשכר הגבוה מתרכזים בחלק קטן של המשק והחברה בישראל, אין זה פלא שעוגת ההכנסות מתחלקת באופן בלתי שוויוני (עוגת ההכנסות היא הסכום המתקבל כאשר סוכמים את ההכנסה ברוטו של כל משקי הבית בישראל). מאז 1990 ועד שנת 2003, העשירון העליון הגדיל את חלקו בעוגת ההכנסות; חלקו של העשירון התשיעי לא השתנה; ואילו חלקם בעוגה של שאר העשירונים קטן. ב-2003, העשירון העליון קיבל כ-28% מכלל ההכנסות בישראל. העשירון העליון והעשירון התשיעי, ביחד, קיבלו 44% מכלל ההכנסות בישראל. מאז 1990 ועד 2000, חלקם בעוגת ההכנסות של העשירונים 1 עד 7 ירד. ב-2001 ו-2002, שהתאפיינו במיתון כלכלי ובהצטמקות התמ"ג, איבדו גם העשירונים 8 ו-9 מחלקם, ורק העשירון העליון המשיך להגדיל את חלקו. בשנת 2003 נרשמה לראשונה ירידה בחלקו של העשירון העליון בעוגת ההכנסות ובהתאם, עלייה מזערית של שאר העשירונים.

עוגת ההכנסות, 1990-2003 חלקו של העשירון העליון גדל, חלקם של תשעת העשירונים האחרים קטן הכנסות של משקי בית שבראשם שכיר

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות: הנתון לשנת 2003 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

צמיחה כלכלית ואי שוויון: חלקו של כל עשירון בעוגת ההכנסות

ב-2003 החזיק העשירון העליון ב-27.7% מעוגת ההכנסות בישראל. באותה שנה, ההכנסה החודשית הממוצעת של משקי הבית בעשירון זה עמדה על 36,845 ₪.

לעומת זה, העשירון התחתון החזיק ב-2.4% מעוגת ההכנסות, וההכנסה החודשית הממוצעת של משקי הבית בעשירון זה עמדה על 3,193 ₪.

חלקו של כל עשירון בעוגת ההכנסות של משקי הבית, 1990 לעומת 2003 והכנסה חודשית ממוצעת למשק בית בכל עשירון ב-2003

במחירים שוטפים ובאחוזים

הכנסה חודשית ממוצעת למשק בית בכל עשירון ב-2003 בש"ח, במחירים שוטפים	שינוי	2003	1990	עשירון
36,845	3.4%	27.7%	24.4%	10
21,485	0.3%	16.2%	15.9%	9
16,725	-0.1%	12.6%	12.7%	8
13,784	-0.4%	10.4%	10.7%	7
11,530	-0.5%	8.7%	9.2%	6
9,624	-0.6%	7.2%	7.8%	5
8,009	-0.6%	6.0%	6.6%	4
6,532	-0.6%	4.9%	5.5%	3
5,076	-0.6%	3.8%	4.4%	2
3,193	-0.3%	2.4%	2.7%	1

הערות:

- נתוני העשירונים חושבו על פי הכנסתם החודשית הממוצעת ברוטו של משקי בית שבראשם עומד שכיר.
- הכנסה כספית ברוטו למשק בית - כל ההכנסות הכספיות השוטפות ברוטו של משק הבית, לפני תשלומי החובה.
- שיעורי השינוי שמוצגים בלוח חושבו מתוך נתוני המקור. לכן, תיתכן אי-התאמה של עשירית האחוז בלוח.

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות: הנתון לשנת 2003 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

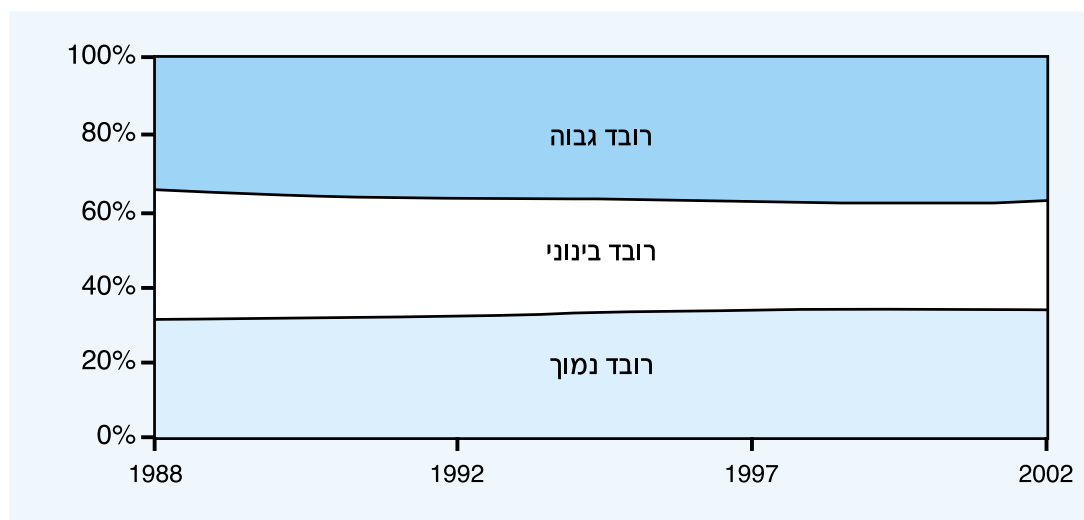
הצטמקותו של הרובד הבינוני בישראל 1988–2002

הגידול באי שוויון בחברה הישראלית מוצא ביטוי גם בהצטמקותו של הרובד הבינוני, (המוגדר כמשקי הבית המצויים בטווח של 75% עד 125% מן ההכנסה החציונית של משקי בית שבראשם שכיר).

מדיניות חברתית וכלכלית ראויה לשמה אמורה לשאוף להגדלתו של רובד זה, כך שהוא יקיף את רוב החברה, עם מיעוט קטן ככל האפשר של משפחות ברובד הנמוך וברובד הגבוה.

ב-1988, הרובד הבינוני מנה 33% מכלל משקי הבית בישראל; ב-2002 ירד חלקו ל-28.1% ממשקי הבית – הצטמקות בשיעור של 15%. הרובד הבינוני איבד משקי בית הן לרובד הגבוה והן לרובד הנמוך.

הצטמקותו של הרובד הבינוני בישראל, 1988–2002

1988	1992	1997	2002	
35.4%	36.5%	37.3%	37.6%	רובד גבוה
33.0%	30.9%	28.5%	28.1%	רובד בינוני
31.6%	32.6%	34.2%	34.3%	רובד נמוך

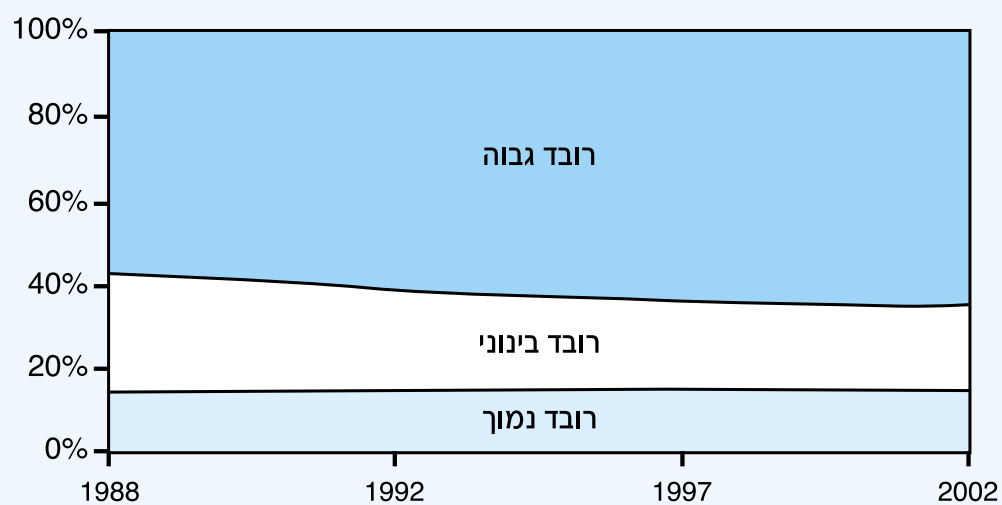
הערה: הנתונים חושבו על-פי הכנסתם החודשית החציונית של משקי בית שבראשם עומד שכיר.
מקור: מרכז אדוה, הצטמקותו של המעמד הבינוני 2002-1988, יוני 2004.

הצטמקות חלקו של הרובד הבינוני בעוגת ההכנסות, 1988-2002

בשנים 1988-2002 הצטמק גם חלקו של הרובד הבינוני בעוגת ההכנסות.

ב-1988 החזיק הרובד הבינוני בישראל ב-27.9% מעוגת ההכנסות בישראל. ב-2002 ירד חלקו ל-21% - אובדן נכסים בשיעור של 25%. רוב ההפסד היה לרובד הגבוה.

הצטמקות חלקו של הרובד הבינוני בעוגת ההכנסות בישראל, 1988-2002

1988	1992	1997	2002	
58.2%	61.8%	64.3%	66.0%	רובד גבוה
27.9%	24.7%	22.1%	21.0%	רובד בינוני
13.9%	13.5%	13.6%	13.1%	רובד נמוך

הערה: הנתונים חושבו על-פי הכנסתם החודשית החציונית של משקי בית שבראשם עומד שכיר.

מקור: מרכז אדוה, הצטמקותו של המעמד הבינוני 1988-2002, יוני 2004.

אי שוויון: לפי עדה ולאום

האי שוויון בין ישראלים בני מוצא שונה עמוק ומושרש. את זאת ניתן לראות בנתוני השכר של שכירים עירוניים משנת 1990 ואילך.

הכנסותיהם של ערבים אזרחי ישראל הן הנמוכות ביותר; עד לערב האינתיפאדה השנייה, הן אף נמצאו בתהליך של ירידה יחסית. הכנסותיהם של יהודים מזרחים מעט גבוהות יותר; הן עלו בעשור האחרון, יחסית למוצע, ואף התרחקו מאלה של הערבים. הכנסותיהם של יהודים אשכנזים הן הגבוהות ביותר, מעל אלה של שתי הקבוצות האחרות.

בתקופת המיתון הכלכלי הכבד של שנות האינתיפאדה, ירד השכר הממוצע במשק, בעיקר בגלל ירידת שכר בקרב שכירים מן העשירונים הגבוהים – למשל, בענפי ההיי-טק; על רקע זה, נרשמה הצטמצמות מסוימת, יחסית למוצע, של הפערים בשכר בין הקבוצות השונות. סביר להניח כי עם חידוש הצמיחה, ובמידה שמדיניות הפיתוח לא תשתנה, תירשם התרחקות מחודשת בין הקבוצות.

הכנסה חודשית משכר וממשכורת של שכירים עירוניים, 1990–2003 אשכנזים, מזרחים, ערבים

הבסיס: שכירים – סך הכל = 100

שנה	שכירים סך הכל	ילידי ישראל לאב יליד אירופה או אמריקה	ילידי ישראל לאב יליד אסיה או אפריקה	ערבים ואחרים
1990	100	125	81	75
1991	100	125	85	77
1992	100	127	84	74
1993	100	129	89	75
1994	100	132	87	76
1995	100	140	89	72
1996	100	146	92	72
1997	100	137	91	72
1998	100	139	94	71
1999	100	139	92	66
2000 ¹	100	139	95	67
2001 ¹	100	138	95	70
2002 ¹	100	125	99	73
2002	100	126	100	71
2003	100	126	101	79

הערות:

1. לא כולל את אוכלוסיית מזרח ירושלים.
2. שכיר - כל נסקר/ת שהייתה לו הכנסה כלשהי משכר ומשכורת ב-3 החודשים שלפני ביקור הפוקד.
3. שכר: תשלום תמורת עבודה שנעשתה בפרק זמן קצוב; משכורת: שכר קבוע של עובד שהוא מקבל בדרך כלל אחת לחודש.
4. הכנסה משכר וממשכורת - הכנסות משכר עבודה של פרטים שכירים.

מקורות: הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות; הנתון לשנת 2003 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

אי שוויון: גברים ונשים

האי שוויון בין גברים ונשים בישראל עמוק ומושרש גם הוא.

השכר של נשים לחודש עבודה עמד ב-2003, בממוצע, על 62% משכר הגברים;

השכר של נשים לשעת עבודה עמד ב-2003, בממוצע, על 83% משכר הגברים.

שכר נשים וגברים, לחודש ולשעה, 1990 ו-2003

הכנסה ברוטו משכר וממשכורת לשכיר/ה
בש"ח, במחירי 2003

שנה	מין	שכר בש"ח	שכר הנשים כ- % משכר הגברים
לחודש	גברים	7,118	
	נשים	4,042	57%
2003	גברים	8,363	
	נשים	5,184	62%
לשעה	גברים	37.7	
	נשים	29.7	79%
2003	גברים	44.0	
	נשים	36.3	83%

הערות:

1. הכנסה ברוטו לחודש - הכנסה כספית ברוטו היא הכנסה מכל מקומות העבודה שבהם הועסק/ה הנוסקר/ת בשלושה החודשים האחרונים, כולל שעות נוספות.
 2. הכנסה ברוטו לשעה - ההכנסה התלת-חודשית, מחולקת בסך שעות העבודה בשלושת החודשים (ר' למ"ס, סקר הכנסות 1996, עמ' 46).
- מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות; הנתון לשנת 2003 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

הלוח מציג את הבדלי השכר בין גברים לנשים לפי חודש ולפי שעה. נשים רבות עובדות במשרה חלקית, דבר המסביר חלק מן ההפרש הגבוה (38%) בשכר לפי חודש בינו ובין הגברים. נתוני השכר לפי שעה מראים כי גם כאשר יחידת זמן העבודה זהה, עדיין יש הפרש של 17% בין שכר של גברים ושכר של נשים.

אי שוויון: הקפיצה בהכנסות המנהלים הבכירים

חלקו של העשירון העליון בעוגת ההכנסות גדל, בין השאר, כתוצאה מהגידול בהכנסות של שכבת המנהלים הבכירים במגזר העסקי.

עלות השכר השנתית הממוצעת של מנהל בכיר באחת מ-484 החברות הנסחרות בבורסה של תל אביב, הגיעה ב-2003 ל-1.45 מיליון ₪ בשנה, או 121 אלף ₪ בחודש.

עלות השכר השנתית הממוצעת של מנהל בחברה הכלולה ברשימת "תל-אביב 100" (100 החברות הגדולות בבורסה) הגיעה ב-2003 ל-3.08 מיליון ₪, או 257 אלף ₪ בחודש.

בנוסף על השכר, רבים ממנהלי החברות הללו החזיקו בחבילות תגמולים שונות, לרבות אופציות.

בהשוואה לשכר הממוצע במשק ולשכר המינימום, עלות השכר של המנהלים הבכירים בחברות הבורסאיות גדלה מאוד בעשור האחרון, כפי שניתן לראות בלוח שלהלן.

עלות שכר המנהלים הבכירים, בהשוואה לשכר הממוצע במשק ולשכר המינימום,

1994 ו-2003

2003	1994
פי 36 משכר המינימום	פי 30 משכר המינימום
פי 17 מהשכר הממוצע	פי 13 מהשכר הממוצע

מקורות: עיתון גלובס, 19.4.2000; 3.5.2001; 10.6.2004.

אי שוויון: מדיניות ההטבות למעסיקים

שכבת אנשי העסקים בישראל נהנתה לא רק מגידול בשכר המנהלים הבכירים, אלא גם מירידה משמעותית במיסוי: מאז 1986, ממשלות ישראל הורידו את מס החברות, ביטלו את מס המעסיקים וצמצמו את חלקם של המעסיקים במימון רשת הביטחון הסוציאלי של עובדיהם.

מס חברות, שהוא מס ההכנסה המוטל על חברות, ירד מ-61% ב-1986 ל-36% ב-1996. מדובר במס שהכניס ב-2002 לקופת המדינה כ-17 מיליארד ש"ח – כ-11% מסך הכנסות המדינה ממסים ותשלומי חובה. האוצר מתאר את הורדת מס החברות מאז 1986 ככורח המציאות, תוצאה של הורדת מס החברות במדינות שאיתן ישראל סוחרת. בפועל, במשך חלק גדול מן התקופה, היו מדינות שבהן שיעור מס החברות היה גבוה מאשר בישראל: למשל, קנדה, יפן, יוון, גרמניה, ארה"ב ואיטליה (מינהל הכנסות המדינה, דו"ח שנתי 2002-2003, נובמבר 2003). יתרה מזאת, בארצות רבות המס הזה מועלה ומורד, בהתאם לצרכים. בגרמניה, למשל, הועלה המס זמנית ב-2002, על מנת לסייע בתיקון מפגעי השיטפונות הגדולים של אותה שנה.

ב-2004 החליטה הממשלה על הורדה הדרגתית נוספת של מס החברות, ל-30%. בינואר 2005 תתבצע ההפחתה הראשונה, ל-34%.

ב-2004.15.8 החליטה הממשלה להפחית את שיעור דמי הביטוח הלאומי שמעסיק משלם בגין עובדיו ב-1.5 נקודות אחוז – דהיינו, מ-5.93% ל-4.43%. ההפחתה, אם תאושר על ידי הכנסת, אמורה להתבצע בשלושה שלבים בין השנים 2005-2007. בשלב הראשון, שיתבצע בינואר 2005, יופחתו דמי הביטוח הלאומי בחצי נקודת אחוז, ל-5.43%.

מיסוי מעסיקים בישראל, 1986-2005

באחוזים

2005	2004	2003	2002	-1995 2001	-1992 1994	1991	1990	1987	1986	
34	36	36	36	36-37	38-40	41	43.5	45	61	% מס חברות על רווחים לא מחולקים
5.43	5.93	5.93	5.93	4.93	7.35	7.35	9.35	10.85	15.65	% דמי ביטוח לאומי – המעסיק
0	0	0	0	0	0	3	4	4	7	% מס מעסיקים מגזר פרטי

הערה: הלוח מציג רק את השנים שבהן חל שינוי באחד המסים.

מקורות: דו"ח מינהל הכנסות המדינה, שנים שונות; אתר האינטרנט של המוסד לביטוח לאומי www.btl.gov.il; הצעת חוק המדיניות הכלכלית לשנת הכספים 2005, התשס"א-2004, 27.10.2004.

רמת ההשתתפות של תעשיינים ישראלים במימון הביטוח הלאומי והוצאות רווחה אחרות של עובדי הייצור שלהם, כחלק מעלות השכר הכוללת, נמוכה בהשוואה בין-לאומית: ב-2002, היוו תשלומים אלה 14.8% מעלות השכר לשעה של עובדי ייצור ישראלים, בעוד שהממוצע באירופה עמד על 23.3%, ובאיחוד האירופי – על 23.6% (U.S. Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, May 2004).

אי שוויון: רוב הישראלים משתכרים פחות מהשכר הממוצע

בעוד ששכר המנהלים הבכירים במגזר העסקי גבוה, ואף ממשיך לטפס כלפי מעלה, שכרם של רוב הישראלים נמוך. הנתון הנגיש ביותר לתקשורת, "השכר הממוצע במשק", אינו מספר את כל הסיפור, שכן מדובר בממוצע של כלל המשכורות, גבוהות ונמוכות כאחד. כאשר מפרקים את הממוצע, מוצאים כי השכר של העשירון העליון הוא גבוה מאוד והוא מושך כלפי מעלה את הממוצע. אולם רוב הישראלים משתכרים פחות מן השכר הממוצע: ב-2002, כ-72% מהישראלים השתכרו שכר ממוצע ומטה; 60% קיבלו פחות מ-75% מהשכר הממוצע. כ-32% קיבלו שכר ברמה של שכר המינימום.

השכר של השכירים בישראל, יחסית לשכר הממוצע במשק 2002-1994

באחוזים, בממוצע לחודש

שכירים המקבלים עד שכר מינימום	שכירים המקבלים בין שכר מינימום ל-50% מהשכר הממוצע	שכירים המקבלים בין 50% ל-75% מהשכר הממוצע	שכירים המקבלים בין 75% מהשכר הממוצע עד השכר הממוצע	סך כל השכירים המקבלים שכר ממוצע ומטה	שכירים המקבלים שכר ממוצע עד ומעבר מהשכר הממוצע	שכירים המקבלים פי שתיים מהשכר הממוצע	
27.3	14.7	19.4	11.2	72.6	18.6	8.8	1994
26.5	11.8	19.7	12.1	70.1	20.1	9.9	1996
28.8	9.8	19.8	11.9	70.3	19.6	10.1	1998
29.1	11.7	19.9	11.5	72.2	18.1	9.7	2000
31.7	7.6	20.3	12.3	71.9	18.8	9.3	2002

הערות:

- השכר הממוצע שעל-פיו חישב המוסד לביטוח לאומי את הלוח שלעיל הוקפא בשלוש השנים האחרונות, והוא עומד על 6,964 ₪.
 - השכר הממוצע למשרת שכיר, על-פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עמד בחודש אוגוסט על 7,015 ₪ (לא כולל עובדים פלסטיניים מיהודה, שומרון ועזה).
- מקורות:** המוסד לביטוח לאומי, ממוצעי שכר והכנסה לפי יישוב ולפי משתנים כלכליים שונים, ז'ק בנדלק, שנים שונות.

אי שוויון: שוק העבודה אינו מבטיח מפני עוני

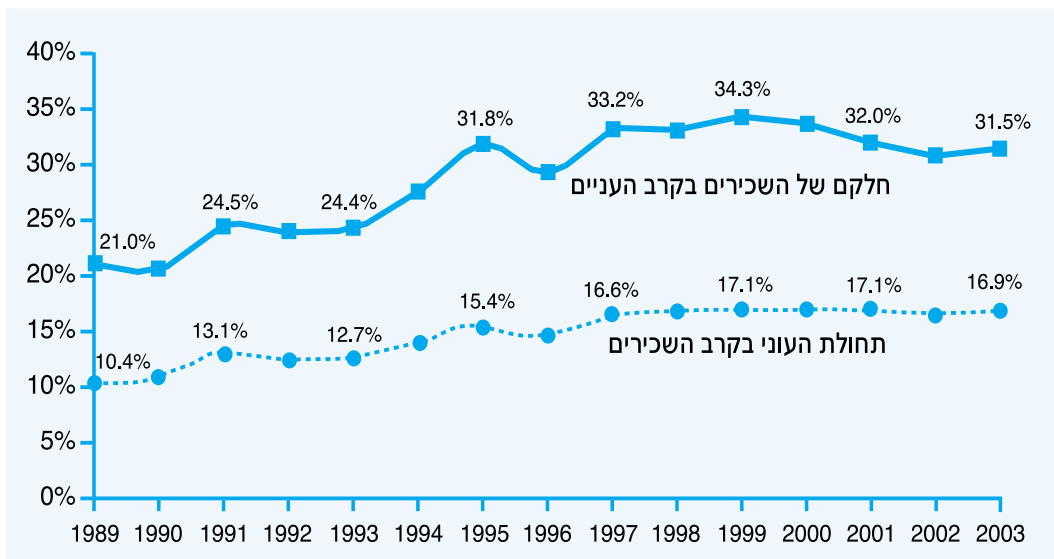
כאשר אין מדיניות ציבורית המקפידה על חלוקה הוגנת של פירות הצמיחה – באמצעות חוקי עבודה המגינים על העובדים, באמצעות הסכמי שכר קיבוציים, או באמצעות פיקוח ממשלתי על שוק העבודה – תיתכן צמיחה כלכלית שתהיה מלווה בריבוי של עובדים המקבלים שכר כה נמוך, עד שהוא מציב אותם מתחת לקו העוני. זה אשר קרה בישראל בתקופה האחרונה.

ב-1989, 21% מן העניים היו שכירים. לאחר 1989 באו שנים של צמיחה, ולמרות זאת שיעורם של השכירים בקרב העניים הגיע בשנת 2003 ל-32%.

ב-1989, 10% מן השכירים היו מתחת לקו העוני. למרות שנות הצמיחה שבאו לאחר מכן, שיעור השכירים שמתחת לקו העוני עלה והגיע ב-2003 ל-17% לערך.

הגידול בשיעור העוני בקרב שכירים, 1989-2003

לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים
באחוזים

הערה: הנתונים שלעיל אינם כוללים את תושבי מזרח ירושלים.

מקורות: המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית, שנים שונות; ממדי העוני ואי-השוויון בהתחלקות ההכנסות במשק 2003, ממצאים עיקריים, נובמבר 2004; ונתונים שהתקבלו מהמוסד לביטוח לאומי.

קו העוני בישראל מוגדר כהכנסה בגובה של 50% מהשכר החציוני – רמת השכר שמחצית האוכלוסייה מקבלת פחות ממנה והמחצית האחרת מקבלת יותר ממנה.

אי שוויון: מפת האבטלה

במחצית השנייה של שנות ה-90, שהתאפיינה בירידה בשיעורי הצמיחה, גדלו ממדי האבטלה בישראל. מגמה זו החריפה עוד יותר בשנות האינפלציה.

האבטלה פוגעת בעיקר בחלקים היותר חלשים של האוכלוסייה: היא גבוהה ביישובים ערביים יותר מאשר ביישובים יהודיים, בעיירות פיתוח יותר מאשר ביישובים מבוססים, בקרב נשים יותר מאשר בקרב גברים – ובקרב נשים ערביות יותר מאשר בקרב נשים יהודיות. האבטלה פוגעת באלה שמערכת החינוך לא העניקה להם השכלה ראויה. היא פוגעת גם בצעירים שעדיין לא הספיקו לבסס לעצמם אחיזה בשוק העבודה.

הלוח שלהלן מציג נתונים מחודש יולי 2004 על דורשי עבודה, לפי יישוב, כפי שנמסרו לנו על ידי שירות התעסוקה. דורשי עבודה הם מי שפנו ללשכות עבודה של שירות התעסוקה. מובטלים רבים אינם פונים לשירות התעסוקה, אם מפני שאין בקרבתם לשכת עבודה, אם מפני שפניהם הושבו ריקם פעמים רבות בעבר, אם מפני שהם מעדיכים כי אין להם סיכויים למצוא עבודה ואם מסיבות אחרות. לכן, מספר המובטלים גבוה ממספר דורשי עבודה. תמונה מדויקת יותר של היקף האבטלה מתקבלת מנתונים על בלתי מועסקים, שאותם מפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. למרות זאת בחרנו להציג את הנתונים על דורשי העבודה, מכיוון שהללו מתפרסמים לפי יישוב, ועל כן הם מאפשרים מבט על ההבדלים הבין-יישוביים ברמת האבטלה. בעזרת נתונים אלה אנו יכולים ללמוד על הבדלים בין יישובים ערביים ליישובים יהודיים ובין עיירות פיתוח ליישובים מבוססים.

בראש רשימת היישובים בעלי שיעורי אבטלה גבוהים מצויים יישובים ערביים. בקרב היישובים היהודיים, שיעורי האבטלה הגבוהים ביותר נרשמו בעיירות פיתוח וביישובים המרוחקים מן המרכז.

שיעור דורשי עבודה, לפי יישוב, יולי 2004

באחוזים, לפי סדר יורד

שם היישוב	שיעור דורשי עבודה	ערערה	17.7	טירת כרמל	11.7	בת ים	6.7	אפרתה	3.2
אעצם	36.7	משהד	17.6	מגדל העמק	11.6	מזכרת בתיה	6.6	גבעתיים	3.2
כסיפה	36.1	פסוטה	17.6	כפר קרע	11.4	ראש העין	6.6	הרצליה	3.2
ערוער	34.1	אופקים	17.4	זמר	11.2	גן יבנה	6.3	שוהם	3.2
אבו רביעה	33.6	נחף	17.4	דאלית אל-כרמל	11.1	בת חפר	6.1	גני תקוה	3.1
לקיה	31.0	מג'ד אל-כרום	16.9	כרמיאל	11.0	בנימינה	5.8	מיתר	3.1
אבו רקייק	29.8	שיבלי	16.7	קרית אתא	11.0	ביתר עילית	5.7	להבים	3.0
תל שבע	29.6	ריינה	16.6	חדרה	10.9	יהוד	5.7	אלקנה	2.9
רהט	29.2	מגאר	16.5	צפת	10.9	אלעד	5.6	בית אל	2.9
חורה	29.1	נצרת	16.5	ג'סר א-זרקא	10.5	ירושלים	5.6	מודיעין עלית	2.9
אבו קרינאת	28.8	אכסאל	16.4	קרית ארבע	10.3	ראשון לציון	5.6	רעננה	2.8
שעב	28.6	בוקעתא	16.1	בית ג'ן	10.1	אילת	5.3	קיסריה	2.7
שגב-שלום	28.2	אבו גוש	16.0	נהריה	10.0	בני ברק	5.3	עומר	2.5
עין מאהל	26.7	יפיע	16.0	קרית שמונה	9.9	בית דגן	5.2	רמת השרון	2.5
תמרה	26.5	אשקלון	15.7	יבנה	9.8	מעלה אדומים	5.2	כוכב יאיר	2.3
דייר חנא	25.0	זרזיר	15.3	פרדס חנה-כרכור	9.7	קדימה	5.2	כפר קאסם	2.1
מסעודין אל-עזאזמה	25.0	מצפה רמון	15.0	פרידס	9.7	תל מונד	5.2	רמת אפעל	2.1
כפר כנא	24.8	דבוריה	14.8	לוד	9.6	אלפי מנשה	5.1	ג'לג'וליה	1.7
בוועינה-נוג'ידאת	24.2	כפר יאסיף	14.8	מסעדה	9.6	תל אביב - יפו	4.9	גבעת ברנר	1.5
כאבול	24.0	נתיבות	14.7	מגדל שמס	9.4	פרדסה	4.6	הר אדר	1.2
ג'דידה-מכר	23.4	ראמה	14.5	פקיעין	9.3	קרית טבעון	4.6	סביון	1.2
טובא-זנגריה	23.3	כסרא-סמיע	14.4	רמלה	9.2	אבן יהודה	4.4	כפר חב"ד	1.0
עילוט	22.8	שלומי	14.0	אור יהודה	9.1	טירה	4.4	כפר שמריהו	0.8
סחי'גין	22.3	חצור הגלילית	13.5	עתלית	9.1	מבשרת ציון	4.4	כרמי יוסף	0.8
בסמת טבעון	22.2	ערד	13.5	בני עי"ש	8.9	חולון	4.3	יגור	0.4
ביר אל-מכסור	21.9	בית שאן	13.4	נתניה	8.9	שערי תקוה	4.3	מעגן מיכאל	0.4
כפר מנדא	21.3	באר שבע	13.3	קרית ביאליק	8.8	פתח תקוה	4.2		
שפרעם	21.3	טבריה	13.2	קרית מוצקין	8.8	גבעת שמואל	4.1		
ערבבה	21.1	מעלות-תרשיחא	13.2	חיפה	8.7	זכרון יעקב	4.1		
בסמ"ה	20.9	אור עקיבא	13.1	יקנעם עילית	8.6	גבעת זאב	4.0		
אעבלין	20.1	טייבה	13.1	קצרין	8.6	מודיעין מכבים רעות	4.0		
ירוחם	20.0	קלנסווה	12.9	גדרה	8.5	אורנית	3.9		
אום אל-פחם	19.0	באקה אל-גרביה	12.8	באר יעקב	8.4	אזור	3.9		
מזרעה	19.0	עפולה	12.8	רחובות	8.4	כפר ורדים	3.9		
שדרות	19.0	קרית עקרון	12.7	כוכב יעקב	8.0	קרית אונו	3.9		
קרית מלאכי	18.9	כעביה-טבאש	12.6	בית שמש	7.8	רמת ישי	3.9		
עכו	18.6	נצרת עילית	12.3	נשר	7.7	קרני שומרון	3.7		
טורעאן	18.1	קרית ים	12.3	אריאל	7.3	רמת גן	3.7		
דימונה	18.0	עילבון	12.1	רכסים	7.3	בית אריה	3.6		
קרית גת	17.8	אשדוד	11.9	כפר יונה	7.1	כפר סבא	3.5		
מעלה עירון	17.7	חרפיש	11.8	נס ציונה	7.0	הוד השרון	3.4		

מקור: שירות התעסוקה, נתוני שירות התעסוקה על שוק העבודה, יולי 2004.

מערכת החינוך:

יותר ממחצית בני/ות הנוער אינם זכאים לתעודת בגרות

אחד הכלים הממלכתיים העיקריים להתמודדות עם האי שוויון הוא הענקת השכלה. השכלה, ובעיקר השכלה גבוהה, תורמת הן לקידום אישי ומשפחתי והן לצמיחה של המשק. ענפי הכלכלה שצמחו מאוד בתקופה האחרונה מבוססים על העסקה של בעלי השכלה גבוהה. אלא שרוב בני הנוער אינם יכולים להצטרף אליהם, בגלל שהם אינם מקבלים את ההשכלה הראויה. מערכת החינוך הממלכתית בישראל מעניקה השכלה באורח מאוד לא שוויוני.

על מידת האי שוויון בתוך מערכת החינוך ניתן ללמוד מן ההבדלים הבין-יישוביים בשיעור הזכאות לתעודת בגרות. בעשור האחרון נרשם גידול כללי בשיעור הזכאות לתעודת בגרות, אך האי שוויון בין היישובים השונים נותר בעינו.

ב-2003, 53.2% מבני/ות 17 לא השיגו תעודת בגרות; רובם למדו ביישובים ערביים, בשכונות ובעיירות פיתוח. הנתונים מחושבים על ידי חלוקה של מספר הזכאים לתעודת בגרות ביישוב במספר בני/ות 17 ביישוב.

זכאים לתעודת בגרות כאחוז מבני/ות 17 ביישוב, 2003

באחוזים, לפי סדר עולה

שם היישוב	שיעור הזכאים	מגאר	39	53	קרית גת	60
פרדס חנה - כרכור	46.8	דימונה	39	53	גני תקווה	61
רמלה (יהודים)	6	קרית שמונה	39	53	הרצליה	61
טמרה	10	אריאל	41	54	מבשרת ציון	61
שדרות	19	נהריה	41	54	נס ציונה	61
יפיע	25	נתניה	42	54	יבנה	63
ערד	25	פתח תקוה	42	54	יהוד	63
כפר קרע	27	רחובות	43	54	קרית אונו	63
מעלה עירון	29	חיפה (יהודים)	43	55	ראש העין	63
טבריה	29	גדרה	44	56	נשר	64
נצרת עילית	31	טירת הכרמל	44	56	רמת גן	65
אור יהודה	31	יקנעם עילית	45	56	גבעתיים	66
קרית ים	31	קרית אתא	45	56	כפר סבא	66
נתיבות	32	אור עקיבא	46	57	רעננה	69
אילת	32	בית שאן	48	57	קרית טבעון	70
באר שבע	33	גבעת זאב	49	57	שהם	71
מגדל העמק	33	מעלה אדומים	49	57	גבעת שמואל	72
צפת	34	עפולה	49	57	מכבים רעות	88
אזור	34	רמת השרון	50	57		
כפר כנא	35	מודיעין	50	58		
נצרת	35	קרית ביאליק	50	58		
ערערה	35	קרית מוצקין	50	58		
בת ים	36	כרמיאל	51	59		
זכרון יעקב	36	ראשון לציון	51	59		
חדרה	37	תל אביב-יפו (יהודים)	51	59		
כפר קאסם	38	אשדוד	51	60		
חולון	39	הוד השרון	52	60		

הערות:

1. הלמ"ס אינה מפרסמת נתונים על אוכלוסיית היישובים לפי שנת גיל, אלא לפי קבוצות הכוללות חמש שנות גיל. לפיכך, כדי להגיע למספר מקורב של בני/ות 17, חילקנו את הנתון עבור קבוצת הגיל 15-19 בחמש. הנתונים על קבוצת הגיל 15-19 התקבלו מגף בניו ורשויות מקומיות בלמ"ס.

2. הנתונים אינם כוללים מועצות אזוריות.

מקור: מרכז אדוה, זכאות לתעודת בגרות לפי יישוב 2003-2002, ספטמבר 2004.

השכלה גבוהה: היבטים של אי שוויון

רוב הנוער הישראלי אינו מגיע להשכלה גבוהה.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עורכת מעקב רב-שנתי אחר צעירים וצעירות המסיימים תיכון (עם ובלי תעודת בגרות), במטרה לבדוק כמה מהם מתחילים ללמוד במוסדות על תיכוניים. הנתונים שלהלן נוגעים לאלה שלמדו בכיתה י"ב בשנת תשנ"ה (1995) והגיעו עד שנת 2003 לאחת האוניברסיטאות (לא כולל האוניברסיטה הפתוחה) או לאחת המכללות האקדמיות.

רק 20.3% מאלה שלמדו בי"ב ב-1995 התחילו, שמונה שנים מאוחר יותר, ב-2003, ללמוד באוניברסיטאות; 8.5% נוספים מבני/ות המחזור הגיעו למכללות אקדמיות. ביחד, 28.8% פחות משליש מכלל בני הנוער. שיעור נמוך זה משקף בראש ובראשונה את העובדה שחלק גדול מבני ה-17 אינם זכאים לתעודת בגרות, וכי בקרב הזכאים, יש המחזיקים בתעודה שאינה עומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות.

מאחורי השיעור הכללי של בוגרי י"ב שהגיעו לאוניברסיטה ב-2003 – 20.3% – מסתתרים פערים חברתיים גדולים:

שיעור המגיעים מקרב היהודים היה 21.5%, ושיעור המגיעים מקרב "בני דתות אחרות", שרובם ערבים, היה 11.5%;

שיעור המגיעים מקרב יוצאי אירופה ואמריקה היה 28.2%, בהשוואה ל-15.5% מקרב יוצאי אסיה ואפריקה ("יוצאי" כולל את מי שנולדו בחו"ל יחד עם ילידי ישראל שאביהם נולד בחו"ל);

שיעור המגיעים מקרב בוגרי הנתיב העיוני בתיכון היה 29.3%, בהשוואה ל-7.5% מקרב בוגרי הנתיב המקצועי;

שיעור המגיעים מקרב המשתייכים לאשכול החברתי-כלכלי הגבוה ביותר היה 36.7%, בהשוואה ל-8.6% מקרב המשתייכים לאשכול הנמוך ביותר.

הפערים קיימים גם במכללות האקדמיות. דבר זה ראוי לציון מיוחד, לאור העובדה שאחד הנימוקים העיקריים להקמת המכללות היה פתיחת שיערי ההשכלה הגבוהה גם לבני נוער שאינם נמנים עם השכבות המבוססות. שיעורם של אלה שהגיעו למכללות האקדמיות מקרב האשכול הגבוה ביותר היה 17.1% – פי עשר יותר משיעורם של אלה שבאו מקרב האשכול הנמוך ביותר – 1.7%.

**מסיימי תיכון ב-1995 שהחלו ללמוד באוניברסיטאות או במכללות אקדמיות
עד 2003, לפי מאפיינים שונים**

באחוזים מתוך כלל מסיימי תיכון בכל שורה

מין	אוניברסיטה	מכללה אקדמית	סך הכל
גברים	16.9	9.2	26.1
נשים	23.4	7.9	31.3

לאום/דת ¹	אוניברסיטה	מכללה אקדמית	סך הכל
יהודים	21.5	8.0	29.5
ערבים ואחרים	11.5	2.0	13.5

מוצא	אוניברסיטה	מכללה אקדמית	סך הכל
ישראל	23.6	11.6	35.2
אסיה-אפריקה	15.5	7.7	23.2
אירופה-אמריקה	28.2	10.0	38.2

אשכול חברתי - כלכלי של יישוב מגורים	אוניברסיטה	מכללה אקדמית	סך הכל
1 - 2	8.6	1.7	10.3
3 - 4	16.2	4.7	20.9
5 - 6	18.5	8.8	27.3
7 - 8	25.5	11.8	37.3
9 - 10	36.7	17.1	53.8

נתיב לימודים בתיכון	אוניברסיטה	מכללה אקדמית	סך הכל
נתיב עיוני	29.3	12.2	41.5
נתיב מקצועי	7.5	4.8	12.3

הערות:

1. הנתונים מתייחסים למסיימי תיכון בשנת 1994 שהגיעו ללימודים אקדמיים עד שנת 2002.
 2. מוצא אסיה-אפריקה - ילידי ישראל לאב יליד אסיה-אפריקה וכן ילידי חו"ל שנולדו באסיה או באפריקה.
 3. מוצא אירופה-אמריקה - ילידי ישראל לאב יליד אירופה-אמריקה וכן ילידי חו"ל שנולדו באירופה או באמריקה.
- מקור:** הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2004 מס' 55, לוח 8.32.

השכלה גבוהה: אי שוויון בין יישובים

מאלו יישובים בישראל באים הסטודנטים והסטודנטיות? הלוח שלהלן מציג את שיעור הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות ובמכללות אקדמיות (ציבוריות ופרטיות) מקרב בני/ות 20-29, לפי יישוב. ניתן לראות כי בראש הרשימה מצויים היישובים המבוססים, ובמרכז ותחתיתה – עיירות הפיתוח והיישובים הערביים.

סטודנטים לתואר ראשון באוניברסיטאות ובמכללות אקדמיות כאחוז מבני/ות 20-29, לפי יישוב, 2002/03

באחוזים, לפי סדר יורד

שם הישוב	סך הלומדים ללימודים אקדמיים	מזה: שיעור הלומדים באוניברסיטה	מזה: שיעור הלומדים במכללה אקדמית
נשר	16.6	13.6	3.0
הוד השרון	16.5	9.0	7.5
אריאל	16.0	5.4	10.6
קרני שומרון	16.0	10.8	5.2
רמת גן	15.2	9.2	6.0
תל אביב- יפו	15.0	9.1	6.0
זכרון יעקב	14.9	9.3	5.6
רחובות	14.9	10.5	4.4
אלפי מנשה	14.5	7.5	7.1
באר שבע	14.4	9.1	5.3
כרמיאל	14.3	8.1	6.2
נס ציונה	14.3	8.6	5.7
ראשון לציון	14.0	7.4	6.7
נהריה	14.0	9.4	4.6
פתח תקוה	14.0	7.9	6.0
אשקלון	13.9	9.9	3.9
תל מונד	13.6	7.7	5.9
ערד	13.6	9.2	4.3
יהוד	13.3	7.4	5.9
מודיעין	13.2	7.9	5.3
גן יבנה	13.1	9.5	3.7
בנימינה	13.1	7.8	5.2
חולון	12.7	5.9	6.8
נצרת עילית	12.6	7.2	5.4
יבנה	12.5	8.6	3.9
נתניה	12.5	5.9	6.6
גדרה	12.4	9.1	3.4
גבעת זאב	12.3	7.5	4.8
קרית אתא	11.9	8.3	3.5
ראש העין	11.8	6.4	5.5
חדרה	11.7	6.1	5.7
אזור	11.7	5.7	6.0
קצרין	11.7	7.1	4.6

שם הישוב	סך הלומדים ללימודים אקדמיים	מזה: שיעור הלומדים באוניברסיטה	מזה: שיעור הלומדים במכללה אקדמית
שיעור ארצי	11.3	7.0	4.3
להבים	37.3	26.3	11.1
עומר	36.7	27.6	9.2
כוכב יאיר	30.2	19.2	11.0
מיתר	30.1	21.1	9.0
כפר ורדים	28.8	19.7	9.1
אלקנה	27.7	17.5	10.2
מכבים-רעות	27.5	18.6	8.8
קדומים	25.1	16.6	8.5
קרית טבעון	24.5	15.5	9.0
אפרת	23.9	19.4	4.6
נווה אפרים	23.9	12.3	11.6
הר אדר	23.5	15.8	7.6
רמת השרון	22.4	12.2	10.2
רמת אפעל	22.1	12.2	10.0
רעננה	20.6	12.1	8.6
גבעת שמואל	20.6	15.5	5.2
קרית אונו	19.8	12.8	7.0
אורנית	19.4	9.5	9.9
גני תקווה	19.3	13.4	5.9
מעיליא	19.3	15.7	3.6
רמת ישי	19.3	9.2	10.1
אבן יהודה	19.1	10.2	8.9
מזכרת בתיה	18.4	12.8	5.6
גבעתיים	18.2	11.0	7.2
הרצליה	17.7	9.1	8.6
שהם	17.6	10.2	7.4
חיפה	17.6	14.0	3.5
מבשרת ציון	17.5	11.9	5.7
קרית ביאליק	17.3	11.8	5.5
פרדסייה	17.1	8.0	9.1
קרית מוצקין	17.0	11.1	5.9
כפר סבא	16.7	9.8	7.0

שם הישוב	סך הלומדים ללימודים אקדמיים	מזה: שיעור הלומדים באוניברסיטה	מזה: שיעור הלומדים במכללה אקדמית
כאבול	6.7	5.7	0.9
שפרעם	6.6	5.5	1.2
בית ג'ן	6.6	4.8	1.8
קרית מלאכי	6.6	4.2	2.3
ג'ת	6.6	4.2	2.4
אבו סנאן	6.5	5.2	1.3
דאלית אל-כרמל	6.4	5.5	0.9
עראבה	6.3	5.2	1.1
טירת הכרמל	6.1	4.4	1.7
נתיבות	6.1	3.0	3.1
אכסאל	6.0	3.7	2.3
אעבלין	6.0	5.0	1.0
אור יהודה	5.9	2.9	3.0
מגאר	5.8	5.0	0.9
מג'ד אל-כרום	5.7	5.0	0.7
ג'דידה-מכר	5.5	4.9	0.6
טירה	5.3	3.4	1.9
ריינה	5.2	3.8	1.4
נחף	5.2	4.6	0.6
תמרה	5.2	4.3	0.9
רמלה	5.1	2.5	2.6
טייבה	5.1	3.3	1.9
כפר כנא	5.1	3.9	1.3
סחנין	4.8	3.8	1.0
ירכא	4.8	3.9	0.9
בית שמש	4.5	2.5	2.0
באקה אל-גרבייה	4.4	2.8	1.6
בני ברק	4.1	2.2	1.9
כפר מנדא	3.6	3.6	-
כפר קאסם	3.6	2.9	0.7
אום אל-פאחם	3.6	2.3	1.3
רהט	3.2	2.1	1.2
קלנסווה	2.7	2.1	0.5

שם הישוב	סך הלומדים ללימודים אקדמיים	מזה: שיעור הלומדים באוניברסיטה	מזה: שיעור הלומדים במכללה אקדמית
עתלית	11.7	8.0	3.7
קרית ים	11.6	7.8	3.8
פקיעין	11.5	9.7	1.8
יקנעם עילית	11.2	7.5	3.8
צפת	11.1	7.9	3.2
עפולה	11.0	5.5	5.5
ראמה	11.0	7.5	3.5
מגדל העמק	10.9	5.5	5.4
פרדס חנה-כרכור	10.8	5.9	4.9
בית שאן	10.7	5.8	4.9
קרית גת	10.6	6.9	3.8
ג'ולס	10.5	7.5	3.0
מעלה אדומים	10.5	7.2	3.2
נצרת	10.2	7.5	2.7
כפר יאסיף	10.1	7.6	2.5
קרית שמונה	10.1	4.2	5.9
שדרות	10.1	5.1	5.0
דבוריה	10.0	7.5	2.5
קרית ארבע	9.7	6.3	3.4
מעלות-תרשיחא	9.6	7.1	2.5
עיילבון	9.6	7.3	2.3
אשדוד	9.5	6.4	3.2
כפר יונה	9.2	4.1	5.1
מצפה רמון	9.2	6.4	2.8
קרית עקרון	8.8	5.0	3.8
בת ים	8.6	4.3	4.2
עכו	8.5	6.2	2.4
טורעאן	8.3	6.2	2.1
דייר חנא	8.1	6.1	2.1
טבריה	8.1	5.0	3.1
אופקים	8.0	4.7	3.4
יפיע	7.9	5.8	2.1
כפר קרע	7.9	6.1	1.8
דימונה	7.8	4.8	3.0
אילת	7.7	4.5	3.2
אור עקיבא	7.7	4.2	3.5
בני עי"ש	7.5	6.0	1.5
ערערה	7.3	5.2	2.0
ירושלים	7.3	4.9	2.4
באר יעקב	7.2	4.2	3.1
חצור הגלילית	7.2	4.1	3.2
דייר אל-אסד	6.9	5.7	1.2
לוד	6.8	3.6	3.1
עוספיא	6.7	5.8	0.8

הערות:

- מכללה אקדמית - מכללות פרטיות ומכללות ציבוריות המעניקות תארים המוכרים על-ידי המועצה להשכלה גבוהה.
- הממוצע הארצי של הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות ובמכללות כולל את כל הסטודנטים לתואר ראשון מכל היישובים בארץ, בכלל זה גם יישובים שלא פורסמו על-ידי הלמ"ס (מכיוון שמספר הסטודנטים בהם קטן מ-50).
- המסד נבנה על בסיס הלומדים באוניברסיטאות. בלוח נכללים מספר יישובים בהם מספר סטודנטים הלומדים במכללות קטן מ-50.

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, מועמדים ללימודי תואר ראשון, סטודנטים ומקבלי תארים באוניברסיטאות, תשס"ב-תשס"ג, פרסום 1,230, אוגוסט 2004; הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2004, מס' 55; נתוני גילאי 20-29 לפי יישוב התקבלו מגף בינוי ורשויות מקומיות בלמ"ס; הנתונים על הלומדים במכללות התקבלו מגף חינוך גבוה בלמ"ס.

מערכת הבריאות: שחיקה במימון הציבורי ועלייה בתשלומי חולים

מערכת הבריאות הציבורית בישראל היא טובה, בהשוואה בינלאומית – אך יש מקום לדאגה באשר לעתיד.

כאשר נחקק חוק ביטוח בריאות ממלכתי, ב-1994, הוא כלל סל שירותים נדיב מאוד. אלא שהחוק לא קבע מנגנון שיאפשר לעדכן את הסל באופן מלא, שנה אחר שנה, בהתאם לשינויים הדמוגרפיים, לשינויי המחירים ולשינויים הטכנולוגיים. זמן לא רב לאחר חקיקתו החלה הממשלה לשחוק את חלקה במימון סל הבריאות, ובמקביל הוכבד נטל המימון על צרכני שירותי הבריאות. כך, למשל, רק חלק מהתרופות החדשות, שיצאו מאז לשוק, הוכנסו לסל השירותים; תרופות אחרות נכללו בביטוחים משלימים, הנמכרים על ידי קופות החולים ועל ידי חברות ביטוח; מי שלא רוכש/ת ביטוח משלים אינו מקבל/ת הנחה בתרופות החדשות שלא הוכנסו לסל.

לא רק עבור תרופות נדרשים החולים לשלם, אלא גם עבור שירותים שונים ומגוונים. למשל, קופות החולים גובות כיום תשלומים עבור ביקור אצל רופאים מומחים ועבור בדיקות במכונים ובמרפאות חוץ של בתי-חולים.

השחיקה במימון הממשלתי של סל שירותי הבריאות מגבירה את האי שוויון בנגישות לשירותי הבריאות, שכן לא כולם מסוגלים לעמוד בתשלומים הנדרשים כיום. יש מקום לחשש כי האי שוויון יבוא לידי ביטוי, בסופו של דבר, בהבדלים ברמת הבריאות בין שכבות שונות באוכלוסייה.

ויש סכנה נוספת: אם מערכת הבריאות תיאלץ להמשיך לפעול עם תקציבים בלתי הולמים, סביר כי הצרכנים יתלוננו והממשלה, במקום להוסיף תקציבים, תייחס את התלונות ל"אי יעילות", ותציע את הפתרון המועדף עליה – הפרטה. חוק ההסדרים לשנת 2005 כולל הצעה להקים קופת חולים חמישית, שתפעל למטרות רווח. אם ההצעה תאושר בכנסת, סביר להניח שקופה שכזאת תפנה אל השכבה המבוססת, תעניק לה שירותים ייחודיים ובכך תנתק אותה ממערכת הבריאות הציבורית. יתכן אף שקופה אחת או שתיים מאלה הפועלות כיום תבקש להתחרות בקופה החדשה ותשאף אף היא להפרטה. אזי, מערכת הבריאות הישראלית תחדל להיות ציבורית ואוניברסלית.

מערכת הבריאות: גידול בהוצאה הפרטית

על הגידול בהוצאות של משקי בית על בריאות, מעבר למס בריאות, ניתן ללמוד מן הגידול בהכנסות של קופות חולים ושל חברות ביטוח מסחריות ממכירה של ביטוחים משלימים ומגבייה (בקופות החולים) של תשלומים עבור תרופות וטיפולים. הכנסות אלה גדלו מסך של 2.5 מיליארד ₪ ב-1997 ל-5.5 מיליארד ₪ ב-2002.

הכנסות של קופות חולים ושל חברות ביטוח מתשלומים של משקי בית מעבר לדמי בריאות, 1997, 1999, 2001 ו-2002

במחירי 2003, במיליארדי ₪

2002	2001	1999	1997	
1.2	1.1	0.7	0.1	הכנסות של קופות החולים ממכירת ביטוח משלים
2.8	2.5	2.0	1.6	הכנסות של קופות החולים מהשתתפות של חברים עבור תרופות וטיפולים ¹
1.5	1.4	1.1	0.8	הכנסות של חברות ביטוח מסחריות ממכירת ביטוח רפואי
5.5	5.0	3.8	2.5	סך הכל הכנסות של קופות חולים (מעבר לדמי בריאות) וחברות ביטוח

הערה: סעיף זה כולל הכנסות של קופות החולים משירותים במסגרת סל הבריאות (תרופות, תשלום לרופא, תשלומים רבעונים שונים) וכן משירותים ותרופות שהם מחוץ לסל הבריאות.

מקורות: ויטקובסקי, אברמזון, כנעני ושות', דו"ח על פעילות קופות החולים, שנים שונות; חבושה, שיף, דו"ח השוואתי על פעילות קופות החולים לשנת 2002, אוקטובר 2002; נתונים שהתקבלו מגף חשבונות לאומיים בלמי"ס; דו"ח הממונה על שוק ההון, ביטוח וחיסכון במשרד האוצר, שנים שונות.

מערכת הבריאות: גידול בהוצאה על ביטוחי בריאות משלימים ועל ביטוחי בריאות פרטיים

הפך השני של הגידול בהוצאה הפרטית על ביטוחי בריאות משלימים ופרטיים, הוא השתקפותו בהוצאה של משקי בית בעשירוני ההכנסה השונים.

בין 1997 ל-2003 הוכפל משקלם של ביטוחים אלה בתוך סך ההוצאה של משקי הבית על בריאות, מכ-10% לכ-20%. גידול זה נרשם בכל העשירונים. אולם יש הבדל משמעותי בין העשירונים, בכל הנוגע לסכומי הביטוח שהם רוכשים. ב-2003, למשל, משקי בית בעשירון השני הוציאו, בממוצע, 54 נה לחודש על ביטוחים משלימים ופרטיים, בעוד שמשקי בית בעשירון השישי הוציאו 104 נה ומשקי בית בעשירון העשירי - 233 נה.

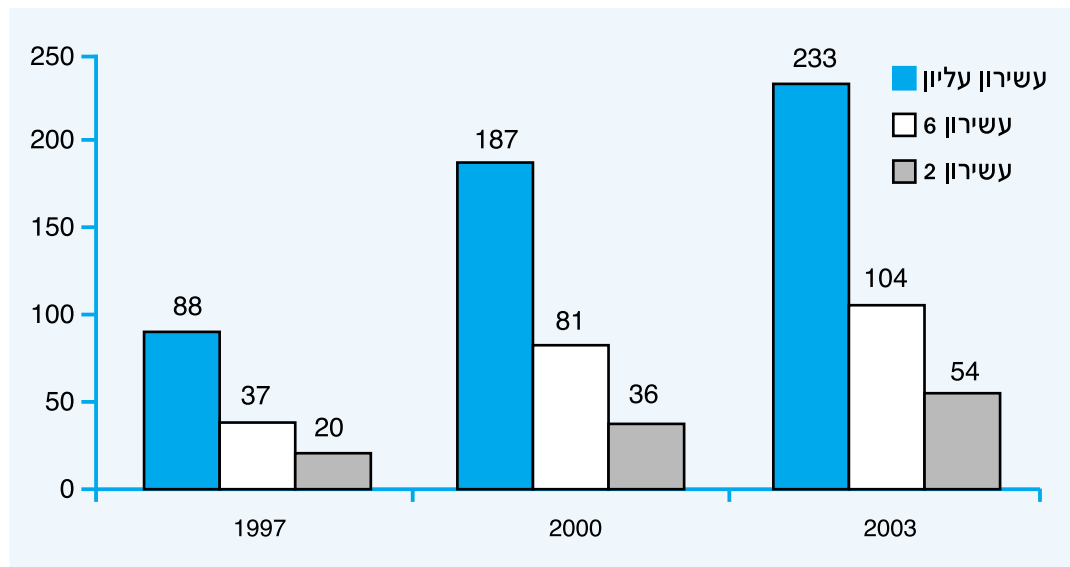
כאשר שירותי הבריאות ממומנים מכספי דמי בריאות - ומתמיכת הממשלה - כל משקי הבית שווים זה לזה. אולם מרגע שחלקה של הממשלה במימון סל שירותי הבריאות נשחק ושירותי בריאות מסוימים ניתנים רק למי שרוכשים ביטוחים משלימים ופרטיים, נוצר אי שוויון בין משקי הבית.

יש לציין כי הנתונים שלהלן אינם נותנים תמונה מלאה של האי שוויון בתחום ביטוחי הבריאות המשלימים והפרטיים; לדוגמא, בעשירונים הנמוכים יש משקי בית רבים שכלל אינם רוכשים ביטוחים שכאלה.

סך ההוצאה של משקי בית על ביטוחי בריאות משלימים ופרטיים,

עשירונים 2, 6 ו-10, 1997-2003

לפי עשירוני הכנסה כספית נטו למשק בית
בש"ח, במחירי 2003

הערה: ביטוח בריאות כולל ביטוח משלים בקופת חולים וביטוח בריאות מסחרי בחברת ביטוח.
מקור: נתונים שהתקבלו מגף צריכה שבלמ"ס.

ערעור מערכת הפנסיה – וגידול באי שוויון

פנסיה – ביטוח הכנסה לעת פרישה מעבודה – היא אחד מעמודי התווך של חיי עבודה במשק מודרני. במסגרת ביטוח פנסיוני, עובדים מפרישים מדי חודש חלק משכרם ומעסיקיהם מפרישים לטובתם סכום נוסף – בדרך כלל גדול יותר. זאת, על מנת להבטיח כי בעת פרישה מעבודה, העובדים לא יאלצו לשנות את אורח חייהם באופן קיצוני ולא יאלצו להסתמך אך ורק על קצבת זקנה של המוסד לביטוח לאומי, שבישראל היא נמוכה למדי.

רק כ-60% מהשכירים בישראל מבוטחים בקרן פנסיה (לפי הנתונים האופטימיים ביותר). מי המבוטחים? בעיקר אלה שעובדים במקומות עבודה מסודרים, הכלולים בהסכמים הקיבוציים. לאחרים, ובעיקר לעובדים בעשירונים הנמוכים, אין ביטוח פנסיוני, ובגיל פרישה הם חשופים למצוקה ועוני.

עקרונית, מה שנדרש הוא הרחבה של שורות המבוטחים בקרן פנסיה.

אלא שכיום אין בכך די; כיום יש לפעול לצמצום הנזקים שגרמה הממשלה למערכת הפנסיה, במסגרת הקיצוצים התקציביים של שנת 2003. להלן רשימת הפגיעות העיקריות:

הממשלה הלאימה את קרנות הפנסיה, הרחיקה מהן את ארגוני העובדים ומכרה חלק מהן לחברות ביטוח פרטיות.

הממשלה הרעה את תנאי ההשקעה של כספי קרנות הפנסיה, באמצעות קביעה כי עליהן להשקיע את מרבית כספיהן – 70% – בשוק ההון ולא עוד באגרות חוב ממשלתיות מיועדות, שאמנם הבטיחו ריבית לא גבוהה, אך בטוחה למדי;

הממשלה הקטינה את הריבית שהיא הציעה בעבר לקרנות הפנסיה החדשות שרכשו אגרות חוב מיועדות, מ-5.05% ל-4.8%, וזאת על אותם 30% מכספי הפנסיה שאותם יהיה על הקרנות להשקיע גם בעתיד באגרות חוב מיועדות;

הממשלה איפשרה לקרנות הפנסיה להכפיל את דמי הניהול שהן גובות מכספי העמיתים – ובכך הקטינה באופן משמעותי את הפנסיה החודשית שהעובדים המבוטחים יקבלו בפרשם מעבודה;

הממשלה מעלה בהדרגתיות את גיל הפרישה ברשות לנשים ולגברים, ל-67. א/נשים בגילאים אלה שלא עובדים, יאלצו לחיות איכשהו עד שיגיעו לגיל זה, שבו יהיה זכאים לקצבת זקנה ולפנסיה.

כיום, אם כן, יש לפעול לצמצום הנזקים של הצעדים הנ"ל:

להוריד את דמי הניהול, כדי שכספי העובדים יממנו את הפנסיה שלהם ולא את רווחי חברות הביטוח;

לקבוע רמת תשואה מינימלית של 4% ריאלית על החלק של כספי הפנסיה המושקע בשוק ההון, וזאת על מנת שהמבוטחים ידעו במידה גדולה יותר של ודאות מה הסכומים הצפויים להם לעת פרישה;

במקביל, דרוש חוק פנסיה חובה, שירחיב את שורות המבוטחים ובו בזמן יתקן את הפגיעות החמורות ביותר מבין אלה המצוינות לעיל.

פנסיה: אי שוויון גם בדור הבא של הקשישים

ביטוח פנסיוני רווח בקרב עובדים ועובדות מן המעמד הבינוני והגבוה, בעוד שבקרב מקבליהם במעמד הנמוך הוא רווח פחות. יתרה מזאת, בקרב העובדים והעובדות המבוטחים, יש אי שוויון גדול בגודל ההפרשות לפנסיה; פירוש הדבר, כמובן, הבדלים גדולים ברמת החיים בגיל הפרישה.

הלוח שלהלן מציג את ההוצאה הממוצעת של משקי בית לקופות פנסיה ותגמולים. יש לזכור כי הממוצע מאגד משקי בית שבהם איש אינו מפריש לקרן פנסיה יחד עם משקי בית שבהם כן מפרישים.

ב-2003, ההפרשה הממוצעת לקרן פנסיה (ו/או לקופת תגמולים) של משקי בית בחמישון העליון (שני העשירונים העליונים) הייתה גבוהה פי 54 מזו של משקי בית בחמישון התחתון, פי 8 מזו של משקי בית בחמישון השני, פי 3.5 מזו של משקי בית בחמישון השלישי ופי 2, לערך, מזו של משקי בית בחמישון הרביעי.

הוצאה חודשית לקופות פנסיה ותגמולים, לפי חמישונים, 2003-1997

לפי הכנסה נטו לנפש סטנדרטית

בש"ח, במחירי 2003

הוצאה ממוצעת	חמישון 1	חמישון 2	חמישון 3	חמישון 4	חמישון 5	
220	25	83	169	267	552	1997
215	19	81	173	296	507	1999
287	19	107	206	361	743	2001
272	13	85	199	354	700	2003

הערות:

1. חמישון-שני עשירונים.
 2. יש לזכור כי הממוצע משקף משקי בית שבהם אף אחד מן המועסקים אינו מפריש כלל לקרן פנסיה יחד עם משקי בית שבהם כן מפרישים.
- מקורות:** עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הוצאות משק הבית, שנים שונות; הנתון לשנת 2003 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

A D V A מ ר כ ה א ד א
C E N T E R

INFORMATION ON EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISRAEL
מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל
מרכז «אדא» - מלומות חול המסוואة والعدالة الاجتماعية في إسرائيل

מרכז אדוה ת.ד. 36529, תל-אביב 61364. טל': 5608871 (03); פקס: 5602205 (03)
מחלקת הדרכה וקשרי חוץ: 03-5608243

Published by Adva Center. P.O. Box 36529, Tel-Aviv 61364, Israel.
Tel (03) 5608871, Fax (03) 5602205

Email: advainfo@bezeqint.net Web site: www.adva.org